

УДК 336.71

DOI: <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2023-4-13>**Тшонковскі К.**доктор економічних наук, професор,
викладач кафедри менеджменту
Академії прикладних наук (Познань, Польща)**Konrad Trzonkowski**

Academy of Applied Sciences (Poznan, Poland)

**КРЕДИТНО-ФІНАНСОВА ДІЯЛЬНІСТЬ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ
В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНИХ ЗМІН****CREDIT AND FINANCIAL ACTIVITIES OF BANKING INSTITUTIONS
IN THE CONTEXT OF ECONOMIC CHANGES**

У статті розглянуто питання стосовно кредитної та фінансової політики банківських установ в умовах економічних змін. Проведено дослідження чинників та умов, які реалізуються банками в умовах нестабільної фінансово-економічної ситуації. Зазначено, що сучасні економічні умови, в яких наразі перебуває Україна, потребують аналізу питання удосконалення ефективної банківської системи та побудови, адекватної вимогам часу, фінансової діяльності. Указано, що виважена кредитна політика банків у попередні роки забезпечила порівняну стійкість багатьох позичальників навіть до воєнних шоків. Проведено аналіз показників з прибутковості і боргового навантаження підприємств реального сектору економіки. Встановлено, що з початком російського вторгнення в діяльності українських банків відмічається посилення стандартів кредитування та зниження рівня схвалення кредитних заявок. Розглянуто показники динаміки кредитування суб'єктів господарювання та проаналізовано структуру корпоративних гривневих кредитів. Визначено критерії зміни кредитного попиту корпоративного сектору.

Ключові слова: фінанси, кредит, менеджмент, банківська діяльність, криза, економіка.

The article deals with the issues of credit and financial policy of banking institutions in the context of economic changes. The article investigates the factors and conditions that are implemented by banks in an unstable financial and economic situation. It is noted that the current economic conditions that Ukraine is currently experiencing require an analysis of the issue of improvement of an efficient banking system and building a financial activity that is adequate to the requirements of the times. Therefore, the study of the issue of credit and financial activities of banking institutions in the context of economic changes is of particular relevance and requires a detailed analysis. It is stated that the prudent lending policy of banks in previous years ensured the comparative resilience of many borrowers even to military shocks. The article analyses indicators of profitability and debt burden of enterprises of the real sector of economy. It has been found that since the beginning of the Russian invasion, Ukrainian banks have been experiencing a tightening of lending standards and a decrease in the level of approval of loan applications. The criteria for changes in the credit demand of the corporate sector are determined. The indicators of dynamics of lending to economic entities are considered and the structure of corporate UAH loans is analyzed. An analysis of the lending and financial activities of banking institutions has shown that a large number of banks have now adapted to the crisis. Although real revenues and output in most industries have fallen significantly compared to the levels before the full-scale invasion, the financial performance of enterprises is mostly acceptable and is expected to improve by the middle of 2023. At the same time, the demand for credit remains rather low, as the requirements of organisations or individual entrepreneurs (IEs) for working capital are moderate and investments are too risky. Therefore, while the economy is unstable, banks offer lending mainly within the framework of state support programmes and only in national currency. However, it can also be said that repayment of borrowers' debts currently prevails over the lending trend, which will contribute to a decrease in the loan portfolio.

Key words: finance, credit, management, banking activity, crisis, economy.

Постановка проблеми. Протягом останніх майже двох років банківська система України, як і держава загалом, перебуває у складних умовах фінансово-економічної кризи та потребує термінових ефективних реформ. Динамічна зміна кон'юнктури та зростаюча конкуренція у банківському бізнесі вимагають перегляду традиційних підходів як до стратегії розвитку банківської системи, так і до спектру банківських операцій та послуг. «Скорочення виробництва, девальвація національної валюти, інфляційний тиск на економіку та зниження інвестиційної активності ускладнили функціонування банківського сектору економіки. Негативно впливає на здатність банків забезпечувати економіку фінансовими ресурсами й відсутність сучасних стратегій розвитку, спрямованих на вирішення проблеми стабільного функціонування банківської системи та підвищення її ролі у забезпеченні сталого розвитку реального сектору економіки» [1, с. 5]. «Ефективне функціонування вітчизняної економіки залежить від здатності банківських установ задовольняти потреби споживачів фінансових послуг: суб'єктів господарювання та населення. Незахищеність від зовнішнього середовища та вплив негативних внутрішніх факторів зумовлюють необхідність постійного удосконалення банківської діяльності та пристосування до нових умов шляхом розроблення і реалізації фінансової політики, яка відповідає поточним потребам [2, с. 65].

Тому, дослідження питання кредитно-фінансової діяльності банківських установ в умовах економічних змін, набуває особливої актуальності та потребує більш детального аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вагомим внеском у дослідження питання діяльності банківських та фінансових установ можна вважати праці таких українських вчених й науковців, як наприклад автори Варцаба В.І. та Заславська О.І., якими розкрито сутність банківської системи та особливості її функціонування в умовах ринкових відносин [1, с. 364]. Автор Щуревич О.І., яка зазначає, що «Банківська система країни є рушієм економічних перетворень, джерелом інвестицій у реальний сектор економіки, від її стану залежить макроекономічний клімат у державі» [3, с. 1]. Дослідники Баришевська І.В. та Камашев А.В. вважають, що «Сучасний стан економіки України вимагає надійної та ефективно банківської системи, яка відіграє ключову роль у стабілізації фінансової системи, спираючись на яку можна вирішувати нагальні економічні та соціальні проблеми розвитку суспільства» [4, с. 7]. Дослідники Блажівська А.С. та Сидорчук І.П. наголошують на тому, що банківська система України сьогодні

знаходиться в нестабільному стані і вимушена працювати в умовах фінансово-економічної і банківської криз [5, с. 28]. Возняковська К. вважає, що процеси глобалізації, що торкнулися передусім фінансово-господарської сфери, вимагають перегляду багатьох установлених підходів щодо самодостатньої та суверенної політики банків у сфері кредитно-грошового регулювання у тому числі щодо підтримання стабільної та ліквідної роботи банківської системи країни [6, с. 84]. Кіреєва К.О. зазначає, що банки, як головні фінансові посередники, які найбільше впливають на забезпеченість економічних суб'єктів грошима та насичення економік ними, стикаються як і інші економічні суб'єкти з необхідністю подолання наслідків фінансово-економічних криз і забезпечення стабільності власної діяльності [7, с. 18]. Лобозинська С.М. вказує на проблему вдосконалення процесу грошово-кредитного регулювання банківської системи в напрямі здійснення ефективного впливу процентної політики НБУ на вартість ресурсів банків [8, с. 189].

Праці указаних науковців стали своєрідним підґрунтям для формування економічної думки стосовно специфіки банківської діяльності, проте наразі є потреба у проведенні більш детального дослідження специфічних особливостей реалізації кредитно-фінансової політики в банківській сфері.

Метою статті є аналіз кредитної та фінансової політики банківських установ в умовах економічних змін.

Завдання статті передбачає дослідження чинників та умов, які реалізуються банками в умовах нестабільної фінансово-економічної ситуації в країні.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Аналізуючи фінансово-економічну ситуацію в Україні, яка склалася в умовах сьогодення зважаючи на російську агресію, можна говорити про те, що станом на 01.09.2023 р. багато підприємств продемонстрували стійкість до кризи та уміння пристосовуватися до умов мінливого середовища. Варто зазначити, що за даними НБУ, операційний прибуток від підприємницької діяльності загалом по країні лютого 2022 р. по червень 2023 р. у порівнянні з 2021 р. скоротився на дві третини. Даний факт, передусім пояснюється падінням показників приросту тих сфер економічної діяльності, які найбільш постраждали від воєнних атак, зокрема сфера енергетики. Однак початок 2023 р. показав деяке поліпшення показників діяльності. Значна кількість організацій і підприємств у сфері малого та середнього бізнесу реального економічного сектору виявилися стійкими до наслідків повномасштабного вторгнення.

Серед причин: високі довоєнні показники ефективності, швидка адаптація бізнесу до поточних умов, переорієнтація на нові ринки після вторгнення Росії у 2014 р. та окупації АР Криму, Донецької та Луганської областей. Якщо у 2022 р. операційна рентабельність становила лише 3%, а чиста рентабельність була від'ємною, то за три місяці 2023 р. ці показники становлять 6% та 4% відповідно, що зрівняно із рівнем доковідного 2019 р. Галузі, що займають найбільшу частку в кредитному портфелі банків України, зберегли прийнятне боргове навантаження, а в оптовій торгівлі та харчовій промисловості, воно навіть поліпшилося» (рис. 1) [9].

Зниження економічних показників підприємницької діяльності на мікрорівні та дестабілізація фінансової ситуації на макrorівні, спричинили негативну тенденцію до скорочення

корпоративного кредитного портфелю і зниження попиту на кредити.

Чистий гривневий корпоративний кредитний портфель станом на 01.09.2023 р. продовжує й надалі скорочуватися зі свого піку в червні 2022 р. Так, за даними НБУ, з початку воєнного стану корпоративний кредитний портфель скоротився на 12.4%, валютний – на третину в доларовому еквіваленті [9]. Скорочення гривневого портфеля триває майже сталими темпами, а от зниження валютного портфеля останнім часом сповільнилося (рис. 2).

Станом на 01.08.2023 р. обсяг повернення кредитів перевищує нові видачі. Найбільш помітною дана тенденція є для агросектору. Разом з тим, варто зауважити, що формування фінансового резервного фонду дуже сповільнилося і він вже не покриває потреби чистого портфеля.

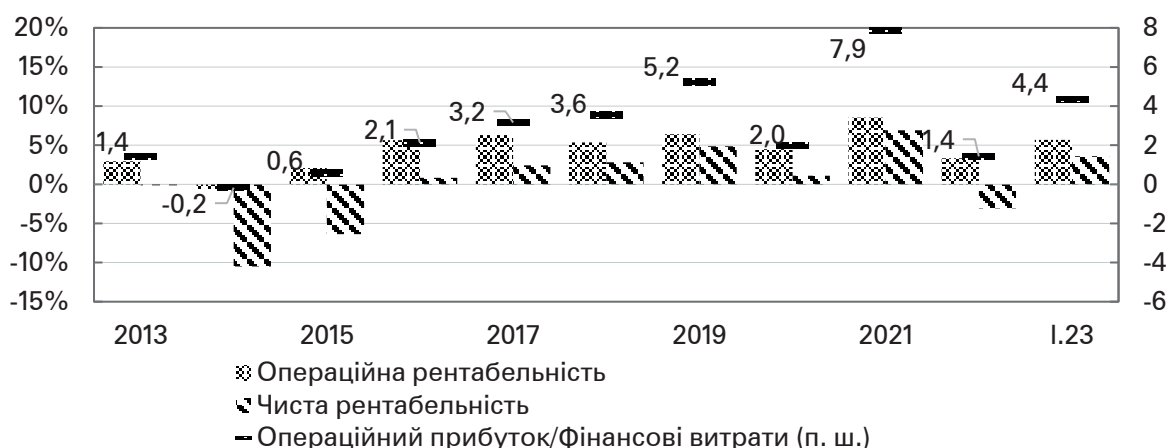

Рис. 1. Показники з прибутковості і боргового навантаження підприємств реального сектору економіки

Джерело: побудовано за даними [10; 11; 12]

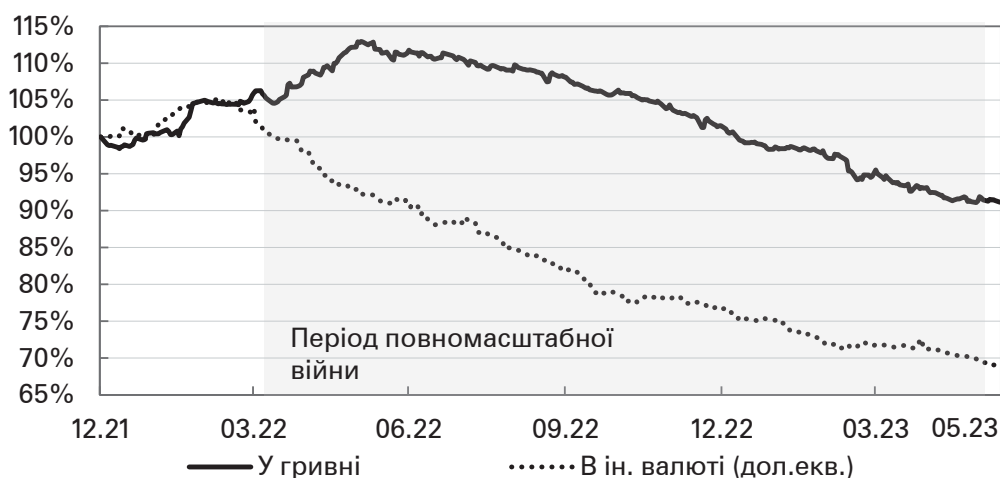

Рис. 2. Динаміка кредитування суб'єктів господарювання у період 2021–2023 рр.

Джерело: побудовано за даними [12]

Задоволення наявного споживчого попиту як правило не вимагає від бізнес-діяльності нарощення оборотних активів, а інвестиції стримуються безпековими ризиками.

Крім того, низка компаній має запас ліквідності завдяки достатній операційній ефективності та генеруванню операційного грошового потоку. Натомість платоспроможність підприємств, які не мають цього запасу, часто не задовольняє чинні кредитні стандарти банків. Однак банки надалі очікують зростання попиту на всі види кредитів для бізнесу через підвищення економічної активності та потреби в оборотних коштах [9].

Найбільшого попиту банки очікують на позики МСБ, короткострокові та гривневі кредити. Так, згідно аналізу опитування респондентів про умови банківського кредитування, проведеного фахівцями НБУ, у I кв. 2023 р. банки суттєво поліпшили свої очікування стосовно розвитку кредитування. Упродовж I–III кв. 2023 р. оцінки банками кредитних стандартів, попиту, схвалення заявок на кредити та інших показників кредитування поступово поліпшуються.

Фінансові установи передбачають зростання кредитного портфеля впродовж наступних 12 місяців, більшою мірою – кредитів бізнесу. Суттєво зменшилася частка банків, які очікують зниження якості позик клієнтів. Банки прогнозують приплив фондування як від підприємств, так і від населення. Відновлення попиту на всі види кредитів зафіксовано з 01.03.2023 р. Також, вперше з кінця 2021 р., банки пом'якшили стандарти кредитування домогосподарств. Водночас зменшується кількість фінансових установ, що надалі посилюють кредитні стандарти для бізнесу.

Основні чинники підвищення корпоративних стандартів кредитування залишаються незмінними: високий ризик застави, низька ділова активність, погіршення курсових та інфляційних очікувань. У II кв. 2023 р. банки посилюватимуть стандарти корпоративного та іпотечного кредитування, а споживчого – пом'якшуватимуть. Рівень схвалення заявок на кредити підприємствам знизився.

Водночас поточне опитування зафіксувало підвищення рівня схвалення заявок на кредити населенню. За оцінками банків, упродовж I кв. 2023 р. ризики зросли, крім ризику ліквідності. У наступні три місяці респонденти прогнозують посилення всіх видів ризиків (рис. 3) [13].

З початком російського вторгнення в діяльності українських банків відмічається посилення стандартів кредитування та зниження рівня схвалення кредитних заявок. Також, варто зазначити, що в умовах нестабільної економіки, фінансові та банківські установи готові надавати кредити бізнесу переважно в межах державних програм підтримки. До певної міри кредитування обмежується посиленням кредитних стандартів банків та зниженням фінансового ризику. Нині, банки та інші фінансові установи закладають у свої бізнес-плани збільшення валового гривневого кредитного портфеля майже на 10% у 2023 р. Натомість очікується подальше скорочення валютного портфеля – приблизно на 5%. Нарощення гривневого портфеля відбуватиметься переважно в межах державних програм. У 2024 р. зростання портфеля буде співмірним, а роль державної програми послабиться. Активніше кредитування розвиватиметься лише після встановлення відповідних умов насамперед безпекових.

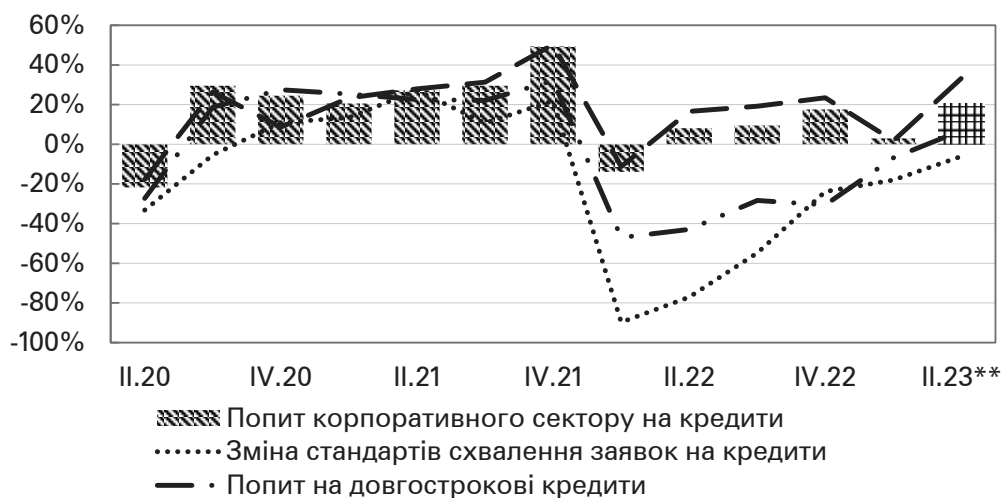

Рис. 3. Зміна кредитного попиту корпоративного сектору*

*Примітка: побудовано на основі опитування про умови банківського кредитування. Позитивні значення свідчать про збільшення попиту та пом'якшення кредитних стандартів. Значення за II кв. 2023 р. прогнозні.

Джерело: побудовано за даними [12; 13]

Наразі банківські установи надають, переважно, невеликі кредити. Водночас поступово знижується частка в портфелі кредитів бізнес-груп, що сприяє його диверсифікації.

Основними реципієнтами нових кредитів є підприємства сільського господарства та оптової торгівлі в межах програми «Доступні кредити 5-7-9%» (рис. 4) [9].

Виважена кредитна політика банків у попередні роки забезпечила порівняну стійкість

багатьох позичальників навіть до воєнних шоків. Боргові метрики тих компаній, кредити яких залишилися працюючими, ледь помітно погіршилися (рис. 5), а для окремих боржників – навіть поліпшилися через погашення позик.

Найнижче боргове навантаження – у боржників за невеликими позиками. Воно зростає для клієнтів із більшими кредитами, однак у більшості клієнтів залишається прийнятним навіть за мірками мирного часу (рис. 6).

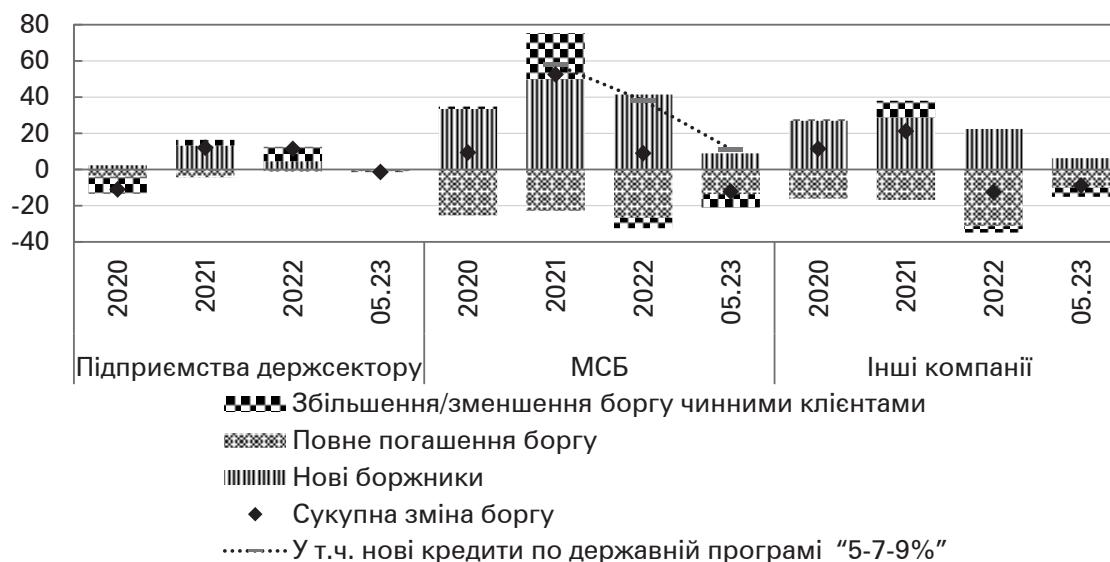

Рис. 4. Структура корпоративних гривневих кредитів, млрд грн.*

*Примітка: кредити більше 2 млн грн. На основі чистої балансової вартості.

Джерело: побудовано за даними [12]

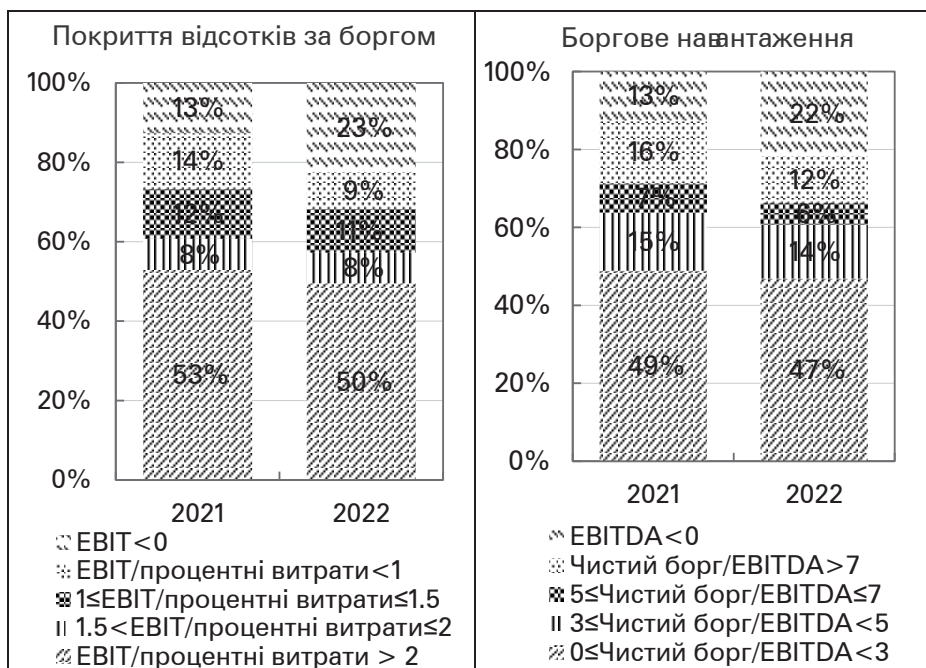

Рис. 5. Розподіл працюючих кредитів корпоративних позичальників за борговими метриками станом на 01.06. 2023 р.*

*Примітка: кредити більше 2 млн грн. За винятком державних компаній.

Джерело: побудовано за даними [10; 12]

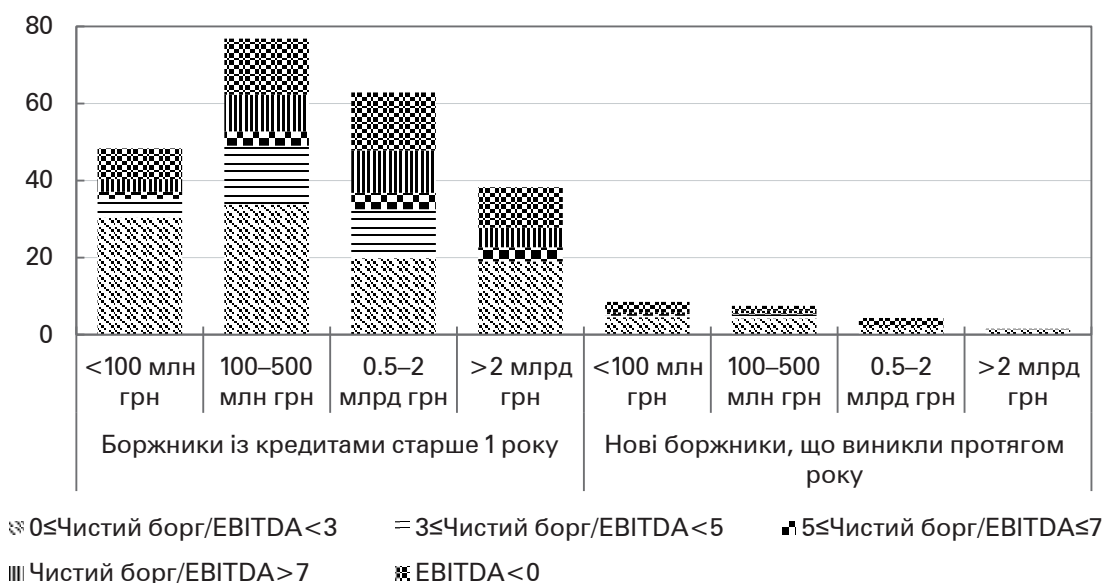

Рис. 6. Розподіл працюючих кредитів корпоративних позичальників за борговим навантаженням та розміром кредиту, станом на 01.06. 2023 р., млрд грн.*

*Примітка: кредити більше 2 млн грн. За винятком державних компаній.

Джерело: побудовано за даними [10; 12]

Згідно рис. 6 середньозважене співвідношення операційного прибутку та фінансових витрат за 2022 р. становить 1.5x, тоді як за 2021 р. – 1.8x [9].

Варто зазначити, згідно прогнозів НБУ, сукупні втрати від кредитного ризику внаслідок війни наблизатимуться до попередніх оцінок НБУ – понад 20% портфеля. Вони скоріше за все не сягнуть верхньої оцінки НБУ в 30% [9]. Також, слід зауважити на тому, що станом на 01.06.2023 р., реструктуризовані після повномасштабного вторгнення, працюючі чисті кредити становлять 13% портфеля. Банкам з реструктуризованими кредитами портфелями буде досить складно вийти на довоєнний графік клієнтського обслуговування. Окрім того, затягування термінів війни збільшує ймовірність нових ризик-шоків для різних сфер економіки чи окремо взятих підприємств. Тому, варто очікувати того, що значна частка реструктуризованих кредитів, на кінець 2023 р., може стати латентними і неефективними.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, зважаючи на проведений аналіз кредитно-фінансової діяльності банківських установ, варто зазначити, що велика кількість підприємств банківського сектору пока-

зали свою стійкість до кризи, адаптуючись до роботи в умовах невизначеності. Хоча реальні доходи та обсяги виробництва більшості галузей значно впали порівняно з рівнем до повномасштабного вторгнення, фінансові показники банківських установ переважно прийнятні та до середини 2023 р. мають тенденцію до покращення. Разом з тим, попит на кредитні засоби залишається на досить низькому рівні, це пояснюється тим, що потреби організацій чи осіб-підприємців (ФОП) в оборотних коштах помірні, а інвестиції є занадто ризикованими. Тому, в умовах нестабільної економіки банки пропонують кредитні заходи переважно в межах державних програм підтримки і лише державній валюті. Але, можна говорити й про те, що погашення заборгованостей позичальників, наразі превалюють над тенденцією кредитування, що сприятиме зниженню кредитного портфеля.

Зважаючи на вищевикладене, подальші дослідження мають бути спрямовані на розробку інноваційних кроків у сфері кредитування та розробці нових методів формування кредитного портфеля, які гарантуватимуть стабільність виплати позикових коштів в умовах економічно нестабільного середовища.

Список використаних джерел:

1. Варцаба В.І., Заславська О.І. Сучасне банківництво: теорія і практика. Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2018. 364 с.
2. Коваль С. Особливості фінансової політики банківських установ в контексті сучасних реалій. Вісник THEU. 2015. Вип. 4. С. 65–73.

3. Щуревич О.І. Система банківського регулювання та нагляду в умовах відкритої економіки України: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит»; Львівський національний університет ім. Івана Франка. Львів, 2017. 20 с.
4. Баришевська І.В., Камашев А.В. Банківська система України: реалії та перспективи. *Modern Economics*. 2017. № 5. С. 6–12.
5. Блажівська А.С., Сидорчук І.П. Ризики під час здійснення біржової діяльності. *Фінансові аспекти розвитку економіки України: теорія, методологія, практика*: збірник наукових праць. Хмельницький: ХНУ, 2022. С. 28–30.
6. Возняковська К. Про зовнішні чинники державної економічної політики у сфері забезпечення платоспроможності кредитно-фінансових установ. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. Вип. 12. С. 84–88.
7. Кіреева К.О. Удосконалення регулювання банківської діяльності. Модернізація фінансово-кредитної системи : тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 27 березня 2018 р.). Київ : КНТУ, 2018. С. 18–19.
8. Лобозинська С.М. Стратегічні вектори розвитку банківської системи України. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2013. Вип. 9(1). С. 183–191.
9. Звіт про фінансову стабільність станом на 27.06.2023 р. Комітет з фінансової стабільності. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2023-H1.pdf?v=4 (дата звернення: 01.11.2023).
10. Показники фінансової звітності (звіт про фінансовий стан (баланс) та звіт про прибутки та збитки та інший сукупний дохід (звіт про фінансові результати)). Міністерство цифрової трансформації України. Єдиний державний веб-портал відкритих даних. URL: <https://data.gov.ua/data/set/24069422-5825-41f6-81f7-89567e5e2ac9> (дата звернення: 01.11.2023).
11. Основні показники соціально-економічного розвитку України. Держстат України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 01.11.2023).
12. Про фінансову стабільність. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/stability/about> (дата звернення: 01.11.2023).
13. Опитування про умови банківського кредитування. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/BLS_Q2-2023.pdf?v=4 (дата звернення: 01.11.2023).

References:

1. Vartsaba V.I., Zaslavs'ka O.I. (2018) *Suchasne bankivnytstvo: teoriia i praktyka* [Modern banking: theory and practice]. Uzhhorod: UzhNU «Hoverla» (in Ukrainian)
2. Koval' S. (2015) Osoblyvosti finansovoi polityky bankivs'kykh ustanov v konteksti suchasnykh realij [Features of the financial policy of banking institutions in the context of modern realities]. *Bulletin of TNEU*, vol. 4, pp. 65–73.
3. Schurevych O.I. (2017) *Systema bankivs'koho rehulivannia ta nahliadu v umovakh vidkrytoi ekonomiky Ukrainy* [System of banking regulation and supervision in the conditions of open economy of Ukraine]. (PhD Thesis), Lviv: Ivan Franko National University of Lviv.
4. Baryshevsjka I.V., Kamashev A.V. (2017) Bankivs'jka systema Ukrajinu: realiji ta perspektyvy [The banking system of Ukraine: realities and prospects]. *Modern Economics*, vol. 5, pp. 6–12.
5. Blazhijevs'jka A.S., Sydorochuk I.P. (2022) Ryzky pid chas zdijnsennja birzhovoi dijajnosti [Risks in the course of exchange activities]. *Financial Aspects of Ukraine's Economic Development: Theory, Methodology, Practice: A Collection of Scientific Papers*. Khmeljnyckyj: KhNU. (in Ukrainian)
6. Vozniakovs'ka K. (2017) Pro zovnishni chynnyky derzhavnoi ekonomichnoi polityky u sferi zabezpechennia platospromozhnosti kredytno-finansovykh ustanov [On external factors of the state economic policy in the field of ensuring the solvency of credit and financial institutions]. *Entrepreneurship, economy and law*, vol. 12, pp. 84–88.
7. Kirieieva K.O. (2018) Udoshkonalennia rehulivannia bankivs'koi diial'nosti [Improving the regulation of banking activities]. Proceedings of the *Modernizatsiia finansovo-kredytnoi systemy (Kyiv, March 27, 2018)*. Kyiv: KNTU, pp. 18–19.
8. Lobozyńska S.M. (2013) Stratehichni vektory rozvytku bankivs'koi systemy Ukrainy [Strategic vectors of development of the banking system of Ukraine]. *Actual problems of regional economic development*, vol. 9(1), pp. 183–191.
9. Zvit pro finansovu stabilnist stanom na 27.06.2023 [Financial Stability Report of 27/06/2023]. *Financial Stability Committee. National Bank of Ukraine*. Available at: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2023-H1.pdf?v=4 (accessed 01 November, 2023).
10. Pokaznyky finansovoi zvitnosti (zvit pro finansovyj stan (balans) ta zvit pro prybutky ta zbytky ta inshyj sukupnyj dokhid (zvit pro finansovi rezul'taty)). [Financial statement indicators (statement of financial position (balance sheet) and statement of profit and loss and other comprehensive income (income statement)]. *Ministry of Digital Transformation of Ukraine. The only state web portal of open*

data. Available at: <https://data.gov.ua/dataset/24069422-5825-41f6-81f7-89567e5e2ac9> (accessed 01 November, 2023).

11. Osnovni pokaznyky sotsial'no-ekonomichnoho rozvytku Ukrainy [The main indicators of socio-economic development of Ukraine]. *State Statistics Service of Ukraine*. Available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed 01 November, 2023).
12. Pro finansovu stabil'nist' [About financial stability]. *National Bank of Ukraine*. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/stability/about> (accessed 01 November, 2023)
13. Opytuvannia pro umovy bankivs'koho kredytuvannia [Questionnaire on bank lending conditions]. *National Bank of Ukraine*. Available at: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/BLS_Q2-2023.pdf?v=4 (accessed 01 November, 2023).